

УДК 331.556

*Ольга Балусєва, д.е.н, доцент
(проректор з наукової роботи, Донецький державний університет управління,
м. Маріуполь)*

*Олена Чуприна, к.держ.упр., доцент
(доцент каф. «Маркетинг», Донецький державний університет управління,
м. Маріуполь)*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ МІГРАЦІЇ

Розглянуто особливості моделі циркулярної міграції, досліджено основні соціально-економічні положення. Проаналізовано динаміку циркулярної міграції у країнах Європейського Союзу. Встановлено, що кількість циркулярних мігрантів зростає і циркулярна міграція стає все більш поширеним поняттям у приймаючих країнах Європейського Союзу, насамперед, в якості інструменту державної політики. Розглянуто стадії міграційного циклу. Зазначено, що циркулярна міграція відбувається в рамках циклічної і може бути лише легальною. Розглянуто ключові характеристики поняття «циркулярна міграція». Зазначено, що за кордоном модель циркулярної міграції і процеси, пов'язані з нею, є об'єктом численних дискусій. Зроблено акцент на тому, що в Україні цей термін є достатньо новим. Узагальнено різні підходи, які використовуються у міжнародних програмних документах. Проаналізовано основні відмінності між українським і міжнародним підходами до визначення циркулярних форм міграції. Досліджено особливості моделі циркулярної міграції в Україні та соціально-економічні проблеми, які пов'язані з недостатньою урегульованістю процесів циркулярної міграції. Визначено інструменти, які здатні сприяти розвитку даної моделі й активізації циркулярної міграції за певними напрямками. Сформульовано задачі, які необхідно розв'язати для врегульованого розвитку даної моделі.

Ключові слова: циркулярна міграція, модель циркулярної міграції, циркулярний мігрант, регулювання.

© Балусєва О., Чуприна О., 2015

Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління», 2015. Вип. 34

*Ольга Балуева, д.э.н, доцент
(проректор по научной работе, Донецкий государственный университет управления, г. Мариуполь)*

*Елена Чуприна, к.гос.упр., доцент
(доцент каф. «Маркетинг», Донецкий государственный университет управления, г. Мариуполь)*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОДЕЛИ ЦИРКУЛЯРНОЙ МИГРАЦИИ

Рассмотрены особенности модели циркулярной миграции, исследованы основные социально-экономические положения. Проанализирована динамика циркулярной миграции в странах Европейского Союза. Установлено, что количество циркулярных мигрантов возрастает и циркулярная миграция становится все более распространенным понятием в принимающих странах Европейского Союза, прежде всего, в качестве инструмента государственной политики. Рассмотрены стадии миграционного цикла. Отмечено, что циркулярная миграция осуществляется в рамках циклической и может быть только легальной. Рассмотрены ключевые характеристики понятия «циркулярная миграция». Отмечено, что за рубежом модель циркулярной миграции и процессы, связанные с ней, являются объектом многочисленных дискуссий. Сделан акцент на том, что для Украины этот термин достаточно новый. Обобщены подходы, которые используются в международных программных документах. Проанализированы основные различия между украинским и международным подходами к определению циркулярных форм миграции. Исследованы особенности модели циркулярной миграции в Украине и социально-экономические проблемы, связанные с недостаточным регулированием процессов циркулярной миграции. Определены инструменты, которые могут способствовать развитию данной модели и активизации циркулярной миграции по направлениям. Сформулированы задачи, которые необходимо решить для регулируемого развития данной модели.

Ключевые слова: циркулярная миграция, модель циркулярной миграции, циркулярный мигрант, регулирование.

*Olga Balueva , Doctor of Economics, Associate Professor
(Vice-rector for scientific work, Donetsk State University of Management, (Mariupol))*

*Elena Chuprina, PhD. in Public Administration, Associate Professor
(the docent of the department of Marketing, Donetsk State University of Management, (Mariupol))*

SOCIO-ECONOMIC BASIS OF CIRCULAR MIGRATION MODEL

The features of the model of circular migration and study the main socio-economic situation. The dynamics of circular migration in the European Union. It was found

that the number of circular migrants increases and circular migration is becoming more common term in the host countries of the European Union, above all, as an instrument of state policy. We consider the stage of the migration cycle. It is noted that the circular migration occurs under cyclic and may only be legal. Considered the key features the concept of «circular migration». It is noted that overseas model of circular migration and processes associated with it, are the subject of much debate. Emphasis is placed on the fact that for Ukraine, this term is fairly new. Summarizes the approaches that are used in international policy documents. We analyzed the main differences between the Ukrainian and international approach to the definition of circular forms of migration. The features of the model of circular migration in Ukraine and the socio-economic problems associated with the lack of regulation of the process of circular migration. Identified tools that can contribute to the development of the modern and activation of circular migration for directions. The problems to be solved for the controlled development of this model.

Keywords: circular migration, circular migration model, circular migrant regulation.

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема трудової міграції є однією з найважливіших для національної безпеки як країн походження трудових мігрантів, так і приймаючих держав. Розвиток процесів глобалізації і демократизація суспільного життя сприяли відкриттю для громадян значно ширших можливостей для виїзду за межі України, істотно активізувавши процеси трудової міграції. В сучасних умовах зростає кількість міграційних потоків, загострюючи проблему трудової міграції.

Україна має вигідне геополітичне розташування, що надає великі потенційні можливості для розвитку держави, створює додаткові умови щодо залучення до всесвітніх міграційних процесів. Щорічно понад сім мільйонів громадян змінюють місце проживання, в обох напрямках державний кордон перетинає близько 25 мільйонів осіб. Вищевказані географічні особливості сприяють руху через країну значної кількості транзитних і імміграційних потоків. Поширення еміграційних та імміграційних процесів сприяє інтеграції держави і її регіонів у світовий економічний простір, де обмін робочою силою повинен стати одним із напрямків міждержавного співробітництва [1, с.18].

Однак серед основних негативних наслідків міграційних процесів слід відзначити наступні: можливість відтоку з країни кваліфікованих спеціалістів; деформації у демографічній структурі; зниження кваліфікації спеціалістів, які працюють не за фахом; соціальні проблеми в сім'ях; проблеми пенсійного забезпечення працюючих за кордоном, що збільшує навантаження на українські соціальні фонди; порушення морально-психологічного клімату у суспільстві через виїзд у зв'язку з безробіттям молоді та жінок. Нажаль, ситуація ускладнюється тим, що більшість громадян України перебуває за кордоном у статусі нелегальних мігрантів, які є найбільш дискримінованою та незахищеною категорією іноземців.

Нівелювати негативний вплив вищезазначених факторів здатна модель циркулярної міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню міграційних процесів присвячені праці вчених, серед яких: Е. М. Лібанова, І.П. Майданік, О.А. Малиновська.

Однак питання, які стосуються дослідження циркулярної міграції, є актуальними і потребують додаткової уваги. Це дозволить забезпечити регульований розви-

ток міграцій і сприятиме стимулюванню процесів економічної інтеграції, розвитку трудового потенціалу країни. Відзначаючи той факт, що за кордоном модель циркулярної міграції і процеси, пов'язані з нею, є об'єктом численних дискусій, підкреслимо, що в Україні цей термін є достатньо новим.

Метою статті є дослідження парадигми циркулярної міграції та формулювання першочергових задач для врегульованого розвитку даної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід звернути увагу, що одним з підходів до проблеми регулювання міграційних процесів у різних країнах визначається модель циркулярної міграції, яка передбачає, з одного боку, наявність часового обмеження перебування та праці іммігрантів у цих країнах, а з іншого – багаторазовість перебування.

Необхідно зазначити, що останнім часом циркулярна міграція стає все більш поширеним поняттям у приймаючих країнах Європейського Союзу (ЄС), насамперед, в якості інструменту державної політики, яка «зменшує витрати і підсилює ефект» міжнародної трудової міграції [2]. Це підтверджується постійним зростанням кількості циркулярних мігрантів у країнах ЄС (рис. 1).

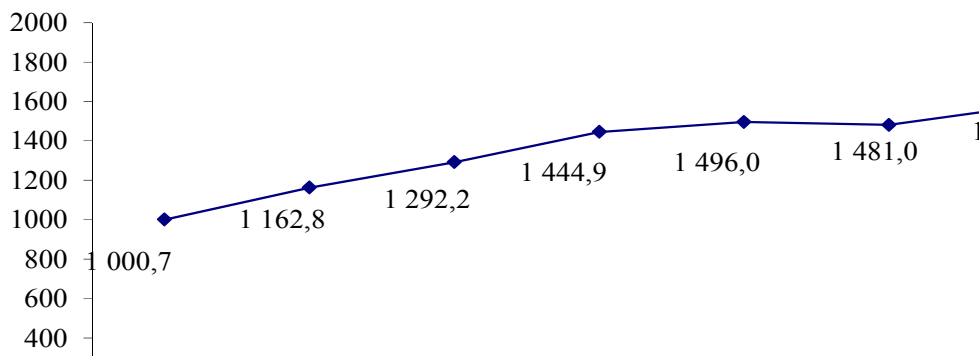

Рис. 1. Динаміка циркулярних міграцій у ЄС за 2004-2013 рр., тис. осіб
джерело: складено на основі даних [3]

Так, за період з 2004 по 2013 р. кількість циркулярних мігрантів у країнах ЄС зросла на 83,2%.

Пропаганді моделі циркулярної міграції значно сприяли висновки Глобальної комісії з міграції, де зазначено, що на зміну звичній переселенській парадигмі приходять різноманітні форми тимчасових та циркулярних переміщень. Це створює значні перспективи для розвитку країн походження. Що ж до країн призначення, вони мають підтримати циркулярну міграцію запровадивши механізми та створивши канали, якими мігранти могли б рухатися відносно вільно [4, с.10].

Міжнародна організація з міграції також закликала країни призначення відкрити більше можливостей для регулярно повторюваної міграції, що відбувається в рамках двосторонніх угод з країнами походження, та заохотити мігрантів до такої моделі переміщень перспективою неодноразового повернення до того самого місця роботи [5, с.55]. На думку МОМ, більш гнучкий візовий режим, можливість набуття подвійного громадянства також мали б сприяти продуктивному обміну населенням між країнами.

Циклічності міграції присвячено праці Л. Кацелі. Автором зазначено, що міграційний цикл включає п'ять стадій: стадія виїзду (передбачає втрату людського по-

тенціалу внаслідок еміграції); стадія пристосування (пов'язана з наступним послабленням економічної активності та стандартів життя в країні походження, в той час як емігранти оселяються в країні призначення); стадія консолідації (співпадає з піднесенням економічної активності в країні походження внаслідок зростаючого притоку грошових переказів); стадія взаємозв'язку між транснаціональними громадами і можливого воз'єднання сімей; стадія рееміграції або імміграції (передбачає притік людського потенціалу в країну походження внаслідок зворотної міграції або імміграції, зумовленої значним попитом на трудові ресурси на ринку праці) [6].

Зазначимо, що циркулярна міграція відбувається в рамках циклічної і може бути лише легальною – мігранти знаходяться в країнах призначення в межах законодавчо визначеного строку перебування.

У доповіді Генерального секретаря ООН у зв'язку з першим в історії обговоренням питання міграції на Генеральній асамблеї (2006 р.), проголошувалася «ера мобільності», однією з ознак якої є поширення циркулярних міграцій [7].

Слід підкреслити, що питання циркулярної міграції постійно обговорюються Глобальною Комісією ООН з міграції, Всесвітнім банком та іншими організаціями, які працюють у сфері міжнародної міграції та глобального соціального розвитку [8,9]. Воно часто згадується в контексті міжнародних теоретичних дискурсів і застосовується як термін в ряді наукових робіт, представлених міжнародними організаціями.

Так, Всесвітній Банк дійшов висновку, що регульована циркулярна міграція може сприяти розвитку торгових та інвестиційних зв'язків між країнами, зменшенню негативних соціальних та сімейних наслідків нелегальної міграції, а також бути прийнятною для громадської думки в тих країнах, де населення налаштоване проти наростання імміграції [10, с.11].

Єврокомісія у травні 2007 р. у своєму Посланні «Щодо циркулярної міграції та партнерства у сфері мобільності між ЄС і третіми державами» розвинула, уточнила і запропонувала заходи щодо реалізації концепції циркулярної міграції. Єврокомісія розглядає циркулярну міграцію як реальний засіб кращої організації переміщень між ЄС та його партнерами, дієву альтернативу нелегальній міграції. Реалізація цієї ідеї передбачає «партнерство у сфері мобільності», тобто двостороннє регулювання міграційних проблем у пакеті, який включає спрощення процедур доступу мігрантів на територію ЄС в обмін на належні зусилля країн їхнього походження в сфері боротьби з нелегальною міграцією, забезпечення механізмів реадмісії, а також реінтеграції мігрантів, які повертаються, у т.ч. надання їм можливостей для працевлаштування. Відповідно до Послання, прикладами циркулярної міграції можуть бути сезонні працівники, які прибувають до країн ЄС на визначений термін, після чого повертаються на батьківщину; громадяни третіх країн, які навчаються чи проходять стажування в країнах ЄС; науковці з третіх країн, які беруть участь у наукових проєктах на території ЄС; учасники різноманітних культурних обмінів, а також особи, які займаються неоплачуваною волонтерською діяльністю, що відповідає основним принципам ЄС [11].

Відзначаючи той факт, що за кордоном модель циркулярної міграції і процеси, пов'язані з нею, є об'єктом численних дискусій, підкреслимо, що в Україні, цей термін є достатньо новим. Замість нього використовуються наступні поняття: «тимчасова трудова міграція», «сезонна робота», «прикордонна трудова міграція», «маятникова міграція».

Однак, дослідники звертають увагу на той факт, що всі перелічені види міграцій, крім «роботи за контрактом», не виключають нелегальних форм тимчасової трудової міграції, що не відповідає міжнародним критеріям визначення циркулярної міграції [2].

Необхідно зазначити, що з відсутністю загальноприйнятого трактування циркулярної міграції пов'язано ряд проблем. Серед основних з них слід відзначити наступні: неможливість окреслення групи мігрантів, які відносяться до категорії «циркулярні»; відсутність статистичних даних стосовно цієї категорії мігрантів; неможливість оцінки реальних масштабів і визначення напрямків циркулярних переміщень; нелегальний характер значної кількості переміщень. Циркулярні мігранти не враховуються ні в регулярних звітах державних установ, ні в даних неурядових організацій.

Слід зауважити, що невизначеність з термінологією стосовно цього явища спостерігається не лише в Україні. З цього приводу слушною є думка Р. Скелдона, який зазначив, що циркулярна міграція часто обговорюється як «форма тимчасової трудової міграції». Він підкреслює, що «це питання є основоположним для законодавців, якщо в процесі формування політики управління міграцією вони хочуть розглядати циркулярну міграцію як окрему форму переміщень» [2].

Розвиваючи тему різноманітності тлумачення поняття «циркулярна міграція» слід звернути увагу, що вона являє собою «процес виїзду і повернення на батьківщину, що повторюється неодноразово» [12]. Крім того, циркулярна міграція – це довготривала, гнучка форма міжнародної людської мобільності, яка відбувається на спільному економічному просторі, що виникає внаслідок глобалізації [13].

На першому Глобальному форумі з міграції та розвитку (Брюссель, 2007 р.) визначено, що циркулярна міграція – це тип переміщень населення між країнами, що включає тимчасову і більш тривалу міграцію, яка відбувається добровільно і обумовлена потребами країн призначення та походження, може задовольняти інтереси всіх зацікавлених сторін [14]. Визначення, яке міститься в документах ЄС, звертає увагу на циркулярну міграцію як «форму міграції, що регулюється таким чином, щоб забезпечити певний ступінь легальних переміщень між двома країнами в обох напрямках» [11].

У працях вітчизняних дослідників зазначено, що циклічна міграція – це переміщення економічно активного населення через державні кордони проходженням стадій еміграції, пристосування, взаємозв'язку та рееміграції, що може повторюватись у часі [15, с. 77].

О. Малиновська у своїх дослідженнях звертає увагу на багаторазові переміщення між двома або більше державами, визначаючи їх як циркулярну міграцію. Циркулярна (кругова) міграція передбачає тимчасові переміщення населення у короткостроковому періоді (до одного року) [16, с.6]. В результаті такі мігранти уникають проблем, пов'язаних із соціально-економічною інтеграцією.

Основна відмінність між українським і міжнародним підходами до визначення циркулярних форм міграції полягає в прив'язці до легального статусу, як основній умові до тимчасового переміщення мігранта з однієї країни в іншу. У контексті міжнародного підходу, зокрема, мається на увазі, що циркулярна міграція управляється політикою, спрямованою на регулювання умов в'їзду та проживання мігрантів, можливість мати більш ніж одне громадянство або можливість отримати постійний вид на проживання [12]. В Україні акцентується увага на її тимчасовості, а не на легальному або нелегальному статусі: розглядаються різні циркулярні моделі

переміщень (в інше місто, регіон або країну і у зворотному напрямку), які можуть бути індивідуальні або колективні, спрямовані на поліпшення матеріального становища мігрантів та їх сімей, але не обов'язково є ефективними для країни-донора або реципієнта.

Узагальнюючи різні підходи, які використовуються як у міжнародних програмних документах, так і дискурсах, аналітики визначають циркулярну міграцію як модель добровільної територіальної мобільності індивіда (індивідів), що дозволяє здійснювати легальні переміщення між країнами, і регульовану попитом на ринку праці; така модель вважається сприятливою як для країни походження, так і для приймаючої країни і для самих мігрантів [17].

Циркулярна міграція є специфічною формою трудової міграції, яка має різну мету, тривалість, форму; розвивається у глобалізованому просторі і припускає періодичні повернення мігранта в країну походження. Серед основних її ознак слід відзначити наступні: тимчасовість перебування за кордоном та повторюваність міграційних поїздок впродовж тривалого періоду; двостороння спрямованість; добровільність; легальність; контрольованість і організованість (відбувається відповідно до певних міждержавних домовленостей).

Яскравим її прикладом є переміщення персоналу в рамках транснаціональних корпорацій, міграції видатних науковців, митців, спортсменів, некваліфікованих працівників у формі тимчасових заробітчанських поїздок.

В країнах ЄС визнали, що циркулярна міграція є моделлю, яка охоплює всі форми руху через кордони (організований або спонтанний).

Слід погодитись із науковцями, які розглядають циркулярну міграцію не лише як певний тип міграційних переміщень, а й як інструмент міграційного менеджменту, здатний забезпечити ефективне використання потенціалу міграції для розвитку і, водночас, зменшити її негативні наслідки. Крім того, циркулярна міграція може бути організована за допомогою державних програм; за умов спонтанності може бути стимульована цілеспрямованою політикою [12].

Необхідно звернути увагу, що аналіз міграційних переміщень між Україною і іншими країнами у 2014 році дозволив визначити найбільш активні напрямки. А саме: Туреччина, Німеччина, Ізраїль, Італія, Чехія, Великобританія, Сполучені Штати Америки, Франція, Китай, Канада.

Слід відзначити, що активізація циркулярної міграції з України за певними напрямками обумовлена використанням наступних інструментів:

спрощення процедури видачі віз для українських громадян країнами ЄС (Польща, Угорщина, Румунія і Словаччина), яка набрала чинності в 2008 р.;

полегшений доступ на польський ринок праці для громадян України, Білорусі, Молдови, Грузії та Вірменії;

укладання двосторонніх угод про прикордонний рух з Польщею, Угорщиною, що дозволяє українським громадянам, які мешкають на прикордонних територіях, право на вільний перетин кордону на основі документу, що підтверджує особу, і спеціального дозволу для багаторазового в'їзду та виїзду;

регулювання циркулярної міграції відповідною програмою між Україною і Португалією, яка, на жаль, була припинена після першого етапу через економічну кризу в єврозоні.

відсутність візового режиму між Україною і пострадянськими республіками (крім Туркменістану).

Однак вважаємо за доцільне звернути увагу на ряд проблем, які пов'язані з недостатньою урегульованістю процесів циркулярної міграції, що здатне перетворити її на постійну чи нелегальну і суперечить сутності, або створює труднощі для мігрантів. А саме:

- відсутність двосторонніх угод про захист прав мігрантів між Україною і Китаєм, Туреччиною, США, Канадою, Ізраїлем;

- нетривалість строку перебування циркулярного мігранта в країні може обумовити обмеження його прав порівняно з постійними мешканцями;

- ігнорування необхідності інтеграції мігрантів, у свою чергу, робить цю категорію мігрантів більш соціально вразливою;

- придільення недостатньої уваги питанням, пов'язаним з пенсійним забезпеченням. З причин обмеженості строків працевлаштування за кордоном циркулярні мігранти не можуть накопичити суму, необхідну для отримання права на пенсію.

З цього приводу слід звернути увагу на доповідь Глобальної комісії з питань міграції, в якій зазначено, що циркулярна міграція справді несе небезпеку надексплуатації мігрантів та перетворення тимчасової міграції на постійну, однак в документі підкреслено, що держава здатна мінімізувати ці загрози адекватними політичними заходами. Потрібно чітко визначити і усвідомити суть циркулярної міграції, створити необхідну законодавчу базу, розробити конкретні схеми та механізми її реалізації [4].

Отже, підкреслюючи актуальність цього вислову для України, з метою врегульованого розвитку даної моделі, підкреслення позитивних рис і нівелювання дії недоліків, вважаємо за доцільне розв'язання наступних задач:

- створення правових основ для розвитку циркулярної міграції як окремої форми, здатної виступити стимулом для розвитку світового ринку праці і соціально-економічного розвитку країн;

- формування і реалізація спільних програм з країнами ЄС, спрямованих на врегулювання питань циркулярної міграції, працевлаштування таких мігрантів, захист їх прав як працівників, зменшення ризиків, які пов'язані з нелегальним працевлаштуванням за кордоном;

- розширення списку країн, з якими досягнуто домовленості про безвізовий режим в'їзду українців;

- підписання угод з країнами призначення про тимчасове, сезонне працевлаштування працівників для виконання певних робіт;

- проведення досліджень з питань циркулярної міграції з метою отримання найбільш повної інформації про ситуацію на ринку праці та міграційну мобільність робочої сили;

- врегулювання питань соціального забезпечення з країнами працевлаштування мігрантів;

- розробка та реалізація комплексу заходів, спрямованих на сприяння поверненню та реінтеграції мігрантів в Україні.

Висновки та пропозиції. Необхідно звернути увагу, що всі породжені трудовою міграцією виклики та проблеми здійснюють відповідний вплив на розвиток регіонів і країни в цілому і для того, щоб виступити чинниками розвитку, вимагають адекватних відповідей засобами регуляторної міграційної політики.

Модель циркулярної міграції представляє певний інтерес для країни, оскільки здатна вплинути на її соціально-економічний розвиток, сприяє збереженню людського потенціалу, запобігає остаточній втраті трудового та інтелектуального потен-

ціалу і може допомогти у розв'язанні ряду проблем, зумовлених поширенням трудової міграції.

Однак реалізація цієї моделі потребує участі держави в її організації, а також плідної міждержавної співпраці і розвитку міжнародного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чуприна Е.О. Основные аспекты регулирования миграционных процессов на приграничных территориях / Е.О. Чуприна // Вестник Университета «Туран»: Научный журнал. – №3 (59). – 2013.- С. 17-22.
2. Circular migration patterns in Southern and Central Eastern Europe: Challenges and opportunities for migrants and policy makers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mmg.mpg.de/research/all-projects/metoikos/>
3. Інформаційно-аналітичний портал Європейського статистичного Агентства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
4. Migration in the interconnected world: New directions for action. – Geneva: The Global Commission on International Migration, 2005, p.80.
5. Costs and Benefits of international Migration. – Geneva: IOM, 2005, p.364
6. Katseli L. Effects of Migration on Sending Countries: What Do We Know / L. Katseli, R. Lucas, T. Xenogiani // Working Paper No 250.- OECD Development Centre, Paris, 2006.
7. Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря. Организация Объединенных Наций. А/60/871. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf.
8. Меморандум ЕС 07/197 Циркулярная миграция и партнерство в области мобильности между Европейским Союзом и третьими странами. – Брюссель, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/197>.
9. Де Рон А. Европа: Всемирный Банк продвигает «циркулярную миграцию» / Де Рон А. // Служба Интерпресс, 7 сентября 2012 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipsnews.net/2007/01/europe-world-bank-promotes-circular-migration/>
10. Миграция и денежные переводы. Восточная Европа и бывший Советский Союз / Под. ред. А.Мансур и Б.Куиллина. – М.: Из-во «Весь мир», 2009. – 123 с.
11. On circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries. Communication of the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – Brussels, COM (2007) 248. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0248:FIN:EN:PDF>
12. Newland K. Circular Migration and Human Development. / Newland K. // Human development research paper. – UNDP, 2009. – N 42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.migrationpolicy.org/pubs/newland_HDRP_2009.pdf, p. 7
13. Agunias D.R. Circular Migration and Development: Trends, Policy Routes, and Ways Forward / Agunias D.R., Newland K. // Migration Policy Institute. – Policy Brief, April 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_041807.pdf
14. World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change [Електронний ресурс]. – Режим доступу: International Organization for Migration. – Geneva. – 2010 – P.53 Режим доступу: http://tuta.neru9.com/iccn.org.ge/pdf/eng/world/2011/WMR_2010_ENGLISH.pdf
15. Курій Л.О. Циклічна міграція в контексті економічного і людського розвитку країн / Л.О. Курій // Вісник економічної науки України. – 2012. – №1. – С. 76-80.
16. Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації / Малиновська О.А. // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – №11 (1). – С.5-9
17. Вертовок С. Законная миграция в разрезе различных навыков / С. Вертовок // ETF INFORM, 3 июня 2010 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etf.europa.eu/ETFBlog.nsf/dx/issue05.htm>

REFERENCES

1. Chuprina E.O. Osnovnye aspekty regulirovaniya migratsionnykh protsessov na prigranichnykh territoriyakh [The main aspects of the regulation of migration processes in the border areas]. Vestnik Universiteta «Turan»: Nauchnyy zhurnal [Bulletin of the University «Turan»: scientific journal], 2013, №3 (59), p. 17-22.
2. Circular migration patterns in Southern and Central Eastern Europe: Challenges and opportunities for migrants and policy makers. Available at: <http://www.mmg.mpg.de/research/all-projects/metoikos/>
3. Informatsiyno-analitichny portal Evropeys'kogo statistichnogo Agentstva (Informatsiyno-analitichny portal Eurostat). Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
4. Migration in the interconnected world: New directions for action. Geneva, The Global Commission on International Migration, 2005, 80 p.
5. Costs and Benefits of international Migration, Geneva, IOM, 2005, 364 p.
6. Katseli L., Lucas R., Xenogiani T. Effects of Migration on Sending Countries: What Do We Know. Working Paper No 250, OECD Development Centre, Paris, 2006.
7. Mezhdunarodnaya migratsiya i razvitie. Doklad General'nogo sekretarya. Organizatsiya Ob'edinennykh Natsiy A/60/871. (International migration and development. Report of the Secretary-General. United Nations A/60/871). Available at: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf.
8. Memorandum ES 07/197 Tsirkulyarnaya migratsiya i partnerstvo v oblasti mobil'nosti mezhdru Evropeyskim Soyuzom i tret'imimi stranami. (Memorandum EU 07/197 circular migration and partnerships for mobility between the European Union and third countries), Brussels, 2007. Available at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/197>.
9. De Ron A. Evropa: Vsemirnyy Bank prodvigaet «tsirkulyarnuyu migratsiyu» Evrope (The World Bank is promoting «circular migration»). Sluzhba Interpress – Interpress Service, 7.09.2012. Available at: <http://www.ipsnews.net/2007/01/europe-world-bank-promotes-circular-migration/>
10. Mansur A., Kuillin B. Migratsiya i denezhnye perevody. Vostochnaya Evropa i byvshiy Sovetskiy Soyuz [Migration and Remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union], M, Ves' mir, 2009. 123 p.
11. On circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries. Communication of the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, COM, 2007. 248 p. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0248:FIN:EN:PDF>
12. Newland K. Circular Migration and Human Development.. Human development research paper. – UNDP. – 2009. – N 42. Available at: http://www.migrationpolicy.org/pubs/newland_HDRP_2009.pdf, p. 7
13. Agunias D.R., Newland K. Circular Migration and Development: Trends, Policy Routes, and Ways Forward. Migration Policy Institute . – Policy Brief, April 2007. Available at: http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_041807.pdf
14. World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change International Organization for Migration, Geneva., 2010, P.53 Available at: http://tuta.net/9.com/icc.org.ge/pdf/eng/world/2011/WMR_2010_ENGLISH.pdf
15. Kuriy L.O. Tsiklichna migratsiya v konteksti ekonomichnogo i lyuds'kogo rozvitku kraïn [Circular migration in the context of economic and human development countries] Visnik ekonomichnoï nauki Ukraïni – Journal of Economic Sciences of Ukraine, 2012, no.1, p.p. 76-80.
16. Малиновська О.А. Mizhnarodni migratsiï ta suspil'ni transformatsiï dobi globalizatsiï [International migration and social transformation era of globalization] Demografiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy, 2009, no.11 (1), p.p. 5-9.
17. Vertovek S. Zakonnaya migratsiya v razreze razlichnykh navykov (Legal migration in the context of different skills). ETF INFORM, 3. 07.2010, Available at: <http://www.etf.europa.eu/ETFBlog.nsf/dx/issue05.htm>